

Állami tulajdonú gazdasági társaságok kockázatainak és működőképességének vizsgálata

DOI: [10.29180/9786156342409_4](https://doi.org/10.29180/9786156342409_4)

SZERZŐK

Molnár Petronella

Budapesti Gazdasági Egyetem, Pénzügyi és Számviteli Kar

Kapcsolattartó szerző: molnar.petronella@uni-bge.hu

ABSZTRAKT

Az állami vállalatok működőképességének vizsgálatára sok esetben azonos eszközök alkalmazhatók, mint a piaci alapokon működő vállalatoknál, azonban figyelembe kell venni ezen szféra sajátosságait. A közüzemi vállalatok kockázatai közé nem csak a piaci kockázatokat, hanem a jogszabályi környezetváltozást (mely ezen vállalati körre szigorúbb követelményeket fogalmaz meg), a negatív politikai döntéseket, politikai érdekeket is be kell sorolni. Valamennyi gazdálkodóra negatívan hatnak a válságok, így mindenkor kiemelten kell vizsgálni, hogy biztosított-e a folyamatos működés, érvényesül-e a vállalkozás folytatásának számviteli alapelve. Empirikus kutatásomban állami vállalatok működését vizsgáltam, hogy fenntarthatóan gazdálkodnak-e a rájuk bízott nemzeti vagyonnal.

Kulcsszavak: közpénz, rentabilitás, likviditás, fenntartható gazdálkodás

1. Bevezetés

A vállalkozás folytatása számviteli alapelv érvényesülése valamennyi gazdálkodó esetében elvárt, azonban a közfeladatot ellátó vállalatok esetében kiemelten fontos. Ezen vállalati kör közpénzekkel gazdálkodik, közfeladatokat lát el vagy közszolgáltatásokat nyújt. Ha egy állami (vagy önkormányzati) cég beszünteti működési tevékenységét, az az életminőség visszaeséséhez vezethet. Az alapelv érvényesülését a számviteli, pénzügyi beszámolókból nyert adatok segítségével ítélni lehet meg, a mutatószámok, illetve azokból nyert csőd-előrejelzési modellek segítségével.

Ezen számviteli alapelvet a gazdasági világválságnak, illetve világválságnak köszönhetően már nem vehetjük biztosnak. Nehezebb előrejelezni a vállalat jövőbeni kockázatait, amely jelentős többletterhet eredményez mind a vállalat vezetői, mind pedig a könyvvizsgálók számára, különösen abban az esetben, ha a vállalat nem könyvvizsgálatra kötelezett.

2. Szakirodalmi háttér

A Világbank (1995) jelentése szerint a fejlődő országokban az állami vállalatok súlya nem változott 1978 és 1991 között, míg a fejlett országokban ezen időszakban az állami tulajdon csökkent. Az Európai Unióban az állami tulajdonban - az 1998 és 2016 közötti időszakra vonatkozóan - 1998 és 2002, valamint 2008 és 2011-ben láthatunk visszaesést. Ugyanakkor tagországok részvényei másfél évtized alatt megduplázódtak (Voszka, 2018). Az állami vásárlások és befektetések mértéke globálisan

2007 és 2009 közötti időszakban megugrott. 1989 és 2006 között az állami vásárlások mértéke átlagosan 40 milliárd dollár volt, majd 2007-ben meghaladta a 200 milliárd dollárt. 2009-ben ez az érték 300 milliárd dollár felé emelkedett, azonban ezen időszakot követően visszaesett (Megginson, 2013). A 2008-as válságot követő folyamatokra a pénzüzetek államosítása, majd reprivatizálása, illetve más szektorokban történő állami vásárlások és eladások jellemzők. Ezen lépések célja a bizalom helyreállítása, valamint a piacgazdaság működésének biztosítása volt. A válság hatására ugyanis a gazdaság, az emberek biztonságérzete csökkent, a makrogazdasági egyensúly nem érvényesült. A válság után az USA-ra volt leginkább jellemző, hogy az állami befektetések és eladások jelentős mértékben növekedtek. Európa különböző tagállamai eltérő intézkedéseket vezettek be. Portugáliára és Lengyelországra a privatizáció volt jellemző, míg Magyarország, Franciaország és Németország inkább széleskörű államosítást hajtott végre (de itt is jellemző volt állami vagyonelemek értékesítése). Spanyolországban és Belgiumban megoldásként a bankok köztulajdonba vételét látták (Voszka, 2018).

Magyarországon 2006-tól jelentős mértékű növekedés volt tapasztalható a közüzemi vállalatok számában, amely 2011-re állt meg az erősebb törvényi kontrollnak köszönhetően. Az Állami Számvevőszék 2011 és 2015 közötti vizsgálatai súlyos hiányosságokat tártak fel az állami és önkormányzati vállalatok esetében. Jellemző volt a teljesítménykövetelmények, tervezés, önköltségszámítás és tulajdonosi ellenőrzés hiánya, éppen ezért az ellenőrző szervezet ajánlásokat fogalmazott meg a tulajdonosok, a felügyelőbizottság, illetve a menedzsment számára (Domokos et al., 2016). Az állam tulajdonában álló vagyona vonatkozó előírásokat az állami vagyontól szóló 2007. évi CVI. törvény tartalmazza. Alapvető elvárás, hogy az állami vagyon terjedelme a közfeladatokkal arányba álljon. A törvény csak kivételes esetekben engedi az állami vagyon ingyenes tulajdonba adását, azt csak ellenérték fejében lehet vagyonkezelésbe adni. Szigorúbb szabályozási környezet került kialakításra a köztulajdonban álló gazdasági társaságok takarékosabb működésére vonatkozóan (a nemzeti vagyontól szóló 2009. évi CXXII. törvény). A közüzemi vállalatok jelentőségét és fokozott védelmét a 2011. évi CXCVI. törvény és Alaptörvény is biztosítja. 2020. január 1-jétől ezen vállalati körnek is kötelező a belső kontrollrendszer kialakítása és működtetése, melyet a köztulajdonban álló gazdasági társaságok belső kontrollrendszeréről szóló 339/2019. (XII.23.) Kormányrendelet ír elő. A belső kontrollrendszer működtetése azért is kiemelten fontos, mert ezen vállalatok közpénzekkel gazdálkodnak, és ezáltal is biztosított azok hatékony felhasználása (Lentner – Molnár, 2020).

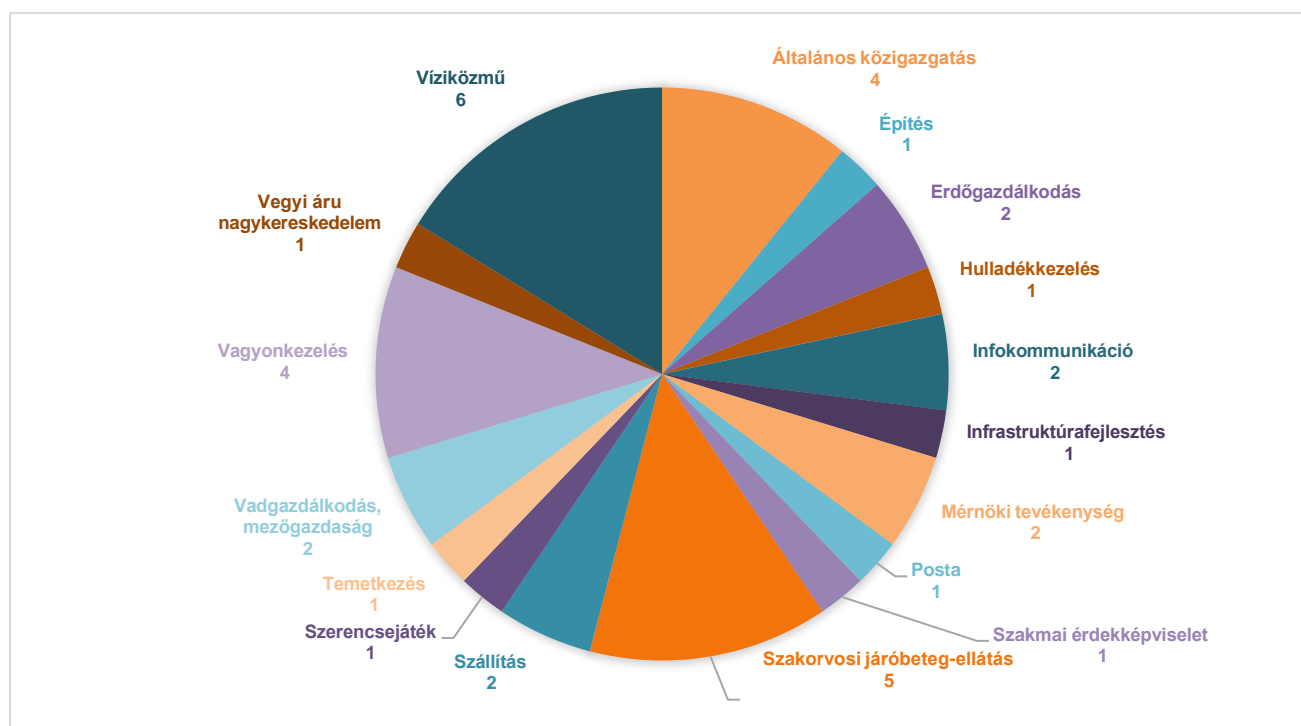
Magyarország a 2008-as gazdasági válság enyhítésére az elmúlt évtizedben az állam növekvő gazdasági befolyással, valamint a nemzet tulajdon megerősítésével reagált. Ennek eredményeképp a közüzemi vállalatok megerősítése is megtörtént. Vegyük példának a MÁV részvények visszavásárlását, az állami/önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok létrehozását a hulladékgyűjtési szektorban, a növekvő állami részvételt az energetikai szektorban, valamint a hatósági árszabályozás (ismertebb néven: „rezsicsökkentés”) bevezetését. Éppen ezért az állami vállalatok működési kockázatai közé sorolhatjuk a jogszabályi követelményeket, hátrányos gazdaságpolitikai intézkedéseket. Ugyanakkor fő probléma, hogy jellemző erre a szektorra a szakemberhiány, politikai döntések hatására történő vezetéváltás, illetve a veszteséges működés, mely által a közszolgáltatás megvalósítása nem biztosított.

A vállalatoknak szem előtt kell tartaniuk a gazdálkodás során a „3E” elv érvényesülését, azaz az eredményességet (effectiveness), hatékonyságot (efficiency) és gazdaságosságot (economy). Az eredményesség teljesülése abban az esetben lehetséges, ha a közszolgáltatás érdekében történt

a közpénz felhasználása, a közszolgáltatás nyújtása a cél szerint valósult meg. A hatékonyság követelménye szerint az adott erőforrást megfelelően kell felhasználni, valamint kihasználni. A közfeladatok ellátásához szükséges erőforrások hatékonyan kerüljenek hozzárendelésre az adott közfeladathoz. A gazdaságosság elve kimondja, hogy a közszolgáltatások nyújtása költséghatékonyan, illetve megfelelő mértékben történjen meg (Hegedűs – Molnár, 2019).

3. Anyag és módszer

Kutatásomban állami vállalatok működőképességét vettem górcső alá. A vizsgálat során 37 állami tulajdonú vállalat vagyoni, likviditási helyzetét vizsgáltam mutatószámok segítségével. A vizsgált időszak a 2010-es, 2013-as, 2016-os és 2019-es évek voltak. Magyarországon 2010-ben valósult meg a közpénzügyi reform, jogszabályi környezetváltozás. 2013-ban vezették be a hatósági árszabályozást, mely a közüzemi vállalatok működésére jelentős mértékben hatott, így annak következményeit 2016-ban már vizsgálni lehetett. 2019. év a világjárvány előtti utolsó év. A vizsgálat alá vont vállalatok tevékenységi köre igen eltérő, melyet az alábbi 1. ábra szemléltet.

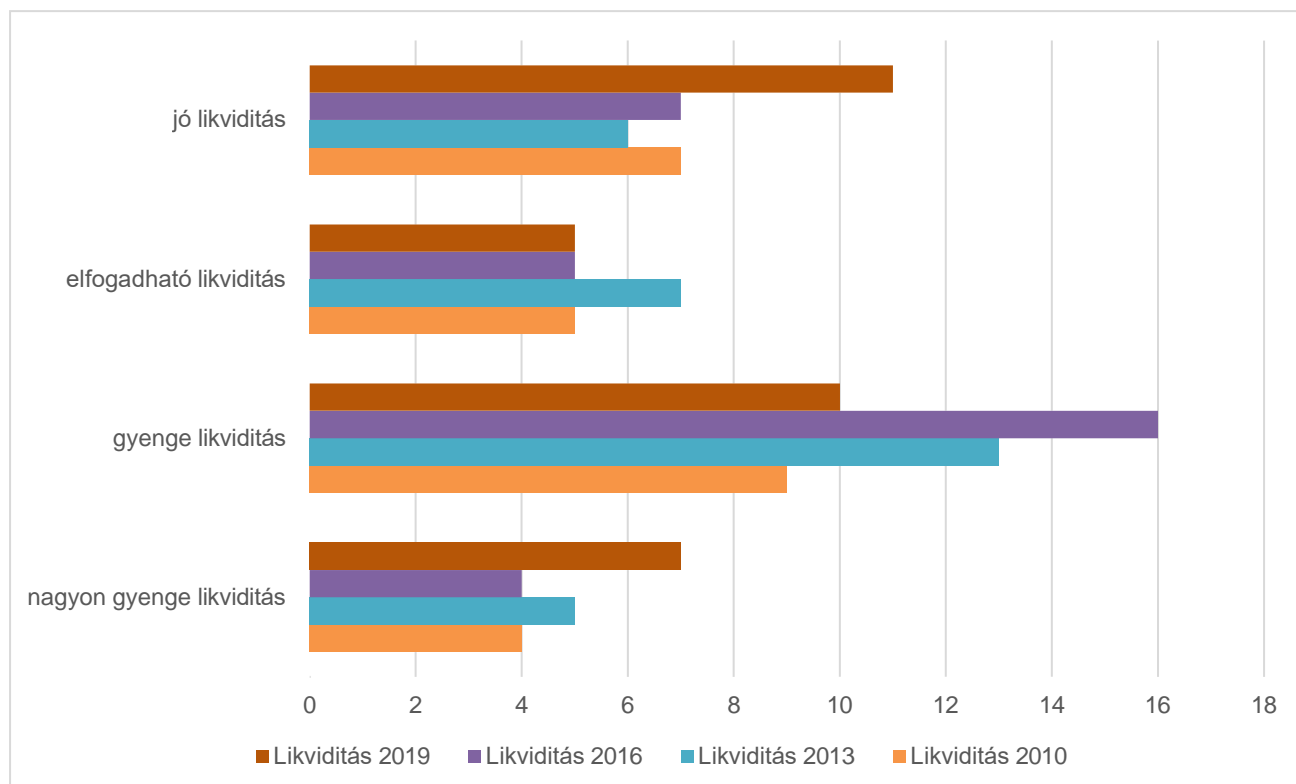
**1. ábra. A vizsgálat alá vont magyarországi állami tulajdonú vállalatok tevékenységi kör szerinti megoszlása (n=37, adatok: tevékenységi kör, cégek darabszáma).
Forrás: Saját szerkesztés Amadeus adatbázis alapján**

A vizsgálatba vont állami vállalatok tevékenységi kör szerinti besorolása alapján elmondható, hogy főképp víziközmű, vagyongazdálkodással, egészségügyi ellátással és általános közigazgatással foglalkozó cégek kerültek a mintába. A vizsgált vállalatok 16 százaléka víziközmű-szolgáltatással, 14 százaléka szakorvosi járóbeteg-ellátással, 11-11 százaléka általános közigazgatással és vagyongazdálkodással foglalkozik. Elenyésző százalékban (3-5 százalékban) találunk építéssel, infrastruktúrafejlesztéssel, erdő- és vadgazdálkodással, kereskedelemmel, mérnöki tevékenységgel,

hulladékgazdálkodással, szállítással, személyi szolgáltatással foglalkozó cégeket, illetve egy-egy vállalat van monopol helyzetben, mely közül egy cég postai szolgáltatásokat nyújt, illetve egy cég alá tartozik a szerencsejátékok feladatköre. A vizsgált állami vállalatok közel fele Budapesten működik. A vizsgált vállalatok 54 százalékáa nagyvárosokban, megyei jogú városokban tevékenykedik. Községben működő állami vállalatot nem találunk a vizsgált vállalkozások között.

4. Eredmények

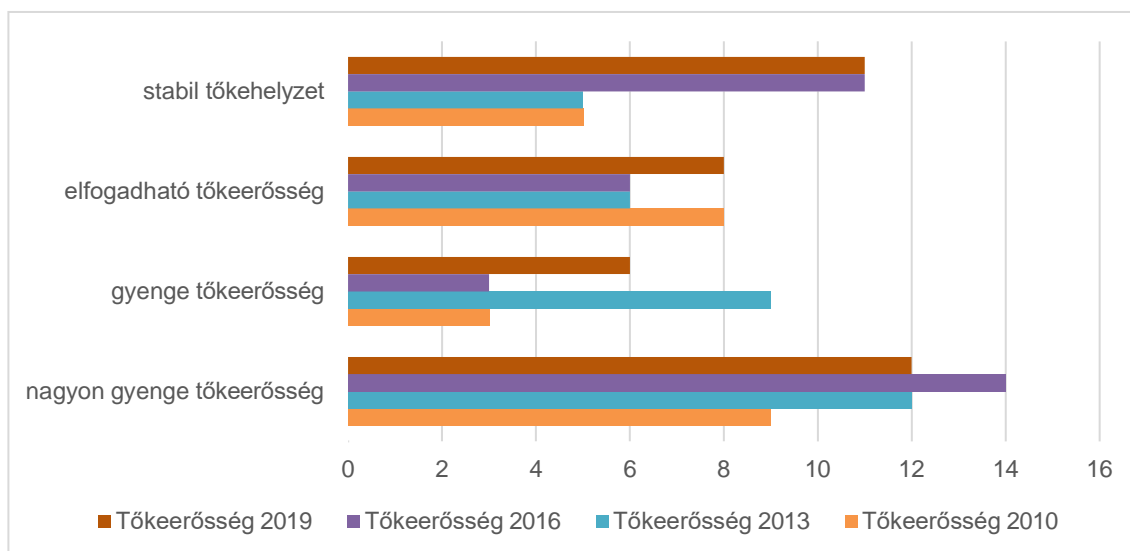
A 2. és 3. ábrán a vizsgált vállalatok likviditását és tőkeerősségét láthatjuk.

1. ábra. A vizsgálat alá vont magyarországi állami tulajdonú vállalatok pénzügyi helyzete (n=37, cégek darabszáma). Forrás: Saját szerkesztés Amadeus adatbázis alapján

Nagyon gyenge a pénzügyi helyzete a cégnek, ha a ráta értéke 0,8 alatti. Gyenge pénzügyi helyzetű a vállalat, ha a mutató értéke 0,8 és 1,3 között volt, illetve elfogadható pénzügyi helyzetű, ha a mutató értéke 1,3 és 1,8 között alakult. Az 1,8 feletti ráta értéket jónak minősítettem, ez esetben a vállalat nem küzd fizetési problémákkal.

A vizsgált vállalatok több mint a felének gyenge, illetve nagyon gyenge volt a fizetőképessége a vizsgált időszakokban. Az elfogadható és jó pénzügyi helyzettel bíró cégek arányában, azonban 2019-re szintén javulást figyelhetünk meg.

2. ábra. A vizsgálat alá vont magyarországi állami tulajdonú vállalatok vagyoni helyzete (n=37, cégek darabszáma). Forrás: Saját szerkesztés Amadeus adatbázis alapján

Stabil tőkehelyzetű a vállalat, ha a saját tőke aránya az összes forráson belül több mint 70 százalék. Nagyon gyenge a vagyoni helyzete a vállalatnak, ha ugyanezen ráta értéke 30 százalék alatt volt. A tőkeerősségi mutató értéke akkor elfogadható, ha az idegen tőke és a saját tőke legalább fele-fele arányban oszlik meg az összes forráson belül.

Pozitívnak mondható, hogy a vizsgált vállalatok egyikének sincs negatív saját tőkéje. A 3. ábrából láthatjuk azonban, hogy a hatósági árszabályozás bevezetése hatással volt a vállalatok tőkeerőjére, mivel 2013-ban az elfogadható és stabil tőkehelyzetű cégek aránya csökkent. Míg 2010-ben az elfogadható, illetve stabil tőkehelyzettel bíró cégek aránya 52 százalék volt, addig ez az arány 2013-ban 35 százalékra visszaesett. Az eredményes, szigorú gazdálkodásnak köszönhetően azonban 2016-ra javult ez az arány. 2016-ban az elfogadható és stabil tőkeerősségű vállalatok aránya 50 százalék volt, sőt 2019-re továbbemelkedett ez az érték, ekkor már 52 százalékot tett ki ezen cégek aránya, azaz elérte a 2010. évi értéket.

Megvizsgáltam továbbá a vállalatok működőképességét a doktori kutatásom során a magyarországi önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságokra fejlesztett modell (Molnár, 2021) segítségével. Ezen modell valamennyi magyarországi önkormányzati vállalatra lett kifejlesztve, s a modell besorolási pontossága 93,4 százalék. A működésképtelenséget jelző modell alakja a következő:

$$Z = \frac{odds}{1+odds} = \frac{e^{-1,086-3,09 * x_1 - 6,656 * x_2 + 0,658 * x_3}}{1+e^{-1,086-3,09 * x_1 - 6,656 * x_2 + 0,658 * x_3}}, \text{ ahol}$$

$$x_1 = \frac{\text{Pénzeszközök}}{\text{Forgóeszközök}}$$

$$x_2 = \frac{\text{Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye}}{\text{Összes eszköz}}$$

$$x_3 = \frac{\text{Kötelezettségek}}{\text{Értékesítés nettó árbevétele}}$$

Ha a vállalkozásnak a modell szerinti értéke 0,5 felett van, akkor magas a csőd kockázat.

A modell alapján a vizsgált cégek 73-75 százaléka működőképes. 2010-ban a vállalatok 72,7 százaléka, 2013-ban 75,9 százaléka, 2016-ban 73,3 százaléka, 2019-ben pedig 75 százaléka kapott működőképes besorolást. Ezen eredményeket jellemzően az eredményesség is alátámasztott. 2010, 2016 és 2019-ben a vizsgált vállalatok közel 20 százaléka realizált negatív eredményt, 2013-ban ez az arány a hatósági árszabályozás hatására 37,5 százalékra nőtt.

5. Összegzés

Ahogy az Állami Számvevőszék (Kistóth, 2021) vizsgálata is alátámasztotta az erősen veszteséges vagy egyéb szempontból szélsőséges teljesítményt mutató állami tulajdonú gazdasági társaságokat kiemelten kell kezelnie a tulajdonosi jogok gyakorlójának. A kutatás kitért arra is, hogy az alacsony rentabilitás, s veszteséges gazdálkodás kockázatot jelent a fenntartható gazdálkodásra, s így a közfeladat-ellátás biztosítására.

A Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. több mint 17 ezer milliárd forint értékű állami vagyon felett gyakorol tulajdonosi jogokat, ami Magyarország éves GDP-jének közel fele. Jelenleg több mint 500 állami tulajdonú gazdasági társaság esetében végez tulajdonosi felügyeletet, ezek közül közel 450 cég esetében gyakorolja közvetlenül a tulajdonosi jogokat. Az állami cégeknél közel 160 ezer munkavállaló dolgozik. Ebből is látszik, hogy ezen vállalati kör eredményes, fenntartható gazdálkodása kiemelten fontos.

Az állami tulajdonú cégek működése némiképp eltér a piaci alapokon működő vállalatokétól. Nem csak a piaci környezetváltozás, esetleges válság, hanem gazdaságpolitikai döntések, politikai érdekek, jogszabályi környezetváltozás is hat a működőképességére.

Felhasznált irodalom

Domokos L. - Várpalotai V. – Jakovác K. - Németh E. - Makkai M. – Horváth M. (2016). Szempontok az állammenedzsment megújításához. Fókuszban az állami és önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok irányítása = Renewal of Public Management. Contributions of State Audit Office of Hungary to enhance corporate governance of state-owned enterprises, Pénzügyi Szemle/Public Finance Quarterly LXI: 2 pp. 185- 204.

Hegedűs Sz. – Molnár P. (2019). Közüzemi vállalatok gazdálkodása, Nemzeti Közszolgálat Egyetem, Budapest, 89 p.

Kistóth K. (2021). Az állami tulajdonú gazdasági társaságok pénzügyi teljesítményének mérése, elemzése, Pénzügyi Szemle Különszám 2021/2, pp. 31-50, DOI: https://doi.org/10.35551/Psz_2021_k_2_2

Lentner Cs. – Molnár P. (2020). Budapesti közüzemi szolgáltatások egyes szabályozási és hatékonysági kérdései a 2010-es állampénzügyi reform után. Pro Publico Bono: Magyar Közigazgatás; A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-Tudományi Szakmai Folyóirata 8: 1 pp. 2-21., 20 p.

Megginson, W. L. (2013). Privatization Trends and Major Deals in 2012 and 1H2013, in: The Privatization Barometer Report 2012, pp. 3-24.

World Bank (1995). Bureaucrats in Business. The Economics and Politics of Government Ownership, Oxford University Press, Oxford.

Voszka É. (2018). Az állami tulajdon pillanatai. Gazdaságtörténeti és tudománytörténeti nézőpontok. Akadémiai Kiadó, Budapest, 406 p.